

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра акушерства та гінекології

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з науково-педагогічної роботи

Едуард БУРЯЧКІВСЬКИЙ

«01» вересня 2025 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«АКУШЕРСТВО ТА ГІНЕКОЛОГІЯ»

Рівень вищої освіти: другий (магістерський)

Галузь знань: 22 «Охорона здоров'я»

Спеціальність: 221 «Стоматологія»

Освітньо-професійна програма: Стоматологія

Робоча програма складена на основі освітньо-професійної програми «Медицина» підготовки фахівців другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності 11 «Стоматологія» галузі знань 1 «Охорона здоров'я та соціальне забезпечення», ухваленою Вченою Радою ОНМедУ (протокол № 10 від 27 червня 2025 року).

Розробники:

Завідувач кафедри, д.мед.н., професор Гладчук І.З.

д.мед.н., професор Волянська А.Г.

д.мед.н., доцент Чумак З.В.

к.мед.н., доцент Лавриненко Г.Л.

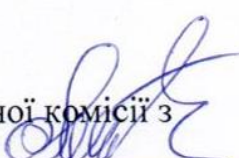
к.мед.н., доцент Бикова Н.А.

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри акушерства та гінекології
Протокол № 1 від 27.08.2025 р.

Завідувач кафедри _____ Ігор ГЛАДЧУК

Погоджено із гарантом ОПП _____ Анатолій ГУЛЮК

Схвалено предметною цикловою методичною комісією з хірургічних
дисциплін ОНМедУ
Протокол № 1 від 28.08.2025 р.

Голова предметної циклової методичної комісії з
хірургічних дисциплін ОНМедУ _____ Василь МІЩЕНКО

Переглянуто та затверджено на засіданні кафедри
Протокол № ____ від “ ____ ” _____ 20__ р.

Завідувач кафедри _____ Ігор ГЛАДЧУК

Переглянуто та затверджено на засіданні кафедри
Протокол № ____ від “ ____ ” _____ 20__ р.

Завідувач кафедри _____ Ігор ГЛАДЧУК

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, спеціалізація, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни
Загальна кількість: Кредитів: 1,0 Годин: 30	Галузь знань 22 «Охорона здоров'я» Спеціальність 221 «Стоматологія» Рівень вищої освіти другий (магістерський)	Денна форма навчання
		Обов'язкова дисципліна
		Рік підготовки: 4
		Семестри VII-VIII
		Лекції (4 год.)
		Семінарські (0 год.)
		Практичні (14 год.)
		Лабораторні (0 год.)
		Самостійна робота (12 год.)
		Форма підсумкового контролю – залік

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ, КОМПЕТЕНТНОСТІ, ПРОГРАМНІ РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ.

Мета: Опанування здобувачем вищої освіти знань та формування елементів професійних компетентностей в галузі «акушерство та гінекологія», удосконалення навичок та компетентностей, набутих при вивченні попередніх дисциплін.

Завдання:

1. Формування вмінь та навичок з діагностики вагітності та надання допомоги при фізіологічних пологах.
2. Набуття практичних навичок для надання невідкладної допомоги при прееклампсії, еклампсії та при «гострому» животі в гінекології.
3. Засвоєння загальних та спеціальних компетентностей, програмних результатів навчання за вимогами Національної рамки кваліфікацій (НРК)

Процес вивчення дисципліни спрямований на формування елементів наступних компетентностей:

Загальних (ЗК):

- ЗК9. Вміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми.
ЗК11. Здатність працювати в команді.

Спеціальних (СК):

- СК1. Спроможність збирати медичну інформацію про пацієнта і аналізувати клінічні данні.
СК2. Спроможність інтерпретувати результат лабораторних та інструментальних досліджень.
СК3. Спроможність діагностувати: визначати попередній, клінічний, остаточний, супутній діагноз, невідкладні стани.

СК8. Спроможність виконувати медичні та стоматологічні маніпуляції.

Програмні результати навчання (ПРН):

ПРН5. Встановлювати діагноз невідкладних станів за будь-яких обставин (вдома, на вулиці, у лікувальній установі), в умовах надзвичайної ситуації, воєнного стану, нестачі інформації та обмеженого часу (за списком 4)

ПРН10. Визначати тактику ведення стоматологічного пацієнта при соматичній патології (за списком 3) шляхом прийняття обґрунтованого рішення за існуючими алгоритмами та стандартними схемами.

ПРН13. Визначати тактику надання екстреної медичної допомоги, використовуючи рекомендовані алгоритми, за будь-яких обставин на підставі діагнозу невідкладного стану в умовах обмеженого часу (за списком 4).

ПРН23. Виконувати маніпуляції надання екстреної медичної допомоги, використовуючи стандартні схеми, за будь-яких обставин на підставі діагнозу невідкладного стану (за списком 4) в умовах обмеженого часу (за списками 6, 7).

У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач вищої освіти повинен:

Знати:

- Принципи збору та аналізу медичної інформації про пацієнтку.
- Основні нормальні показники результатів лабораторних та інструментальних досліджень для їх інтерпретації.
- Принципи визначення попереднього, клінічного, остаточного, супутнього діагнозу та невідкладних станів.
- Принципи визначення тактики надання екстреної медичної допомоги у вагітних та гінекологічних хворих.

Вміти:

- Збирати та аналізувати дані про скарги пацієнта, анамнез хвороби, анамнез життя.
- Визначати перелік необхідних лабораторних та інструментальних досліджень та на підставі їх результатів оцінювати інформацію щодо діагнозу (за списком 5).
- Виділяти провідний клінічний симптом або синдром (за списком 1).
- Визначати тактику ведення стоматологічного пацієнта при фізіологічних станах (вагітності) та соматичних захворюваннях (за списком 3).
- Діагностувати невідкладні стани (за списком 4).
- Визначати тактику ведення та надавати екстрену медичну допомогу при невідкладних станах (за списком 4).
- Виконувати медичні маніпуляції при наданні екстреної медичної допомоги (за списком 6).

3. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Фізіологія вагітності. Методи обстеження вагітних.

- Фізіологічні зміни в організмі жінки під час вагітності.

- Гігієна і харчування вагітної.
- Методи обстеження вагітної: діагностика ранніх та пізніх термінів вагітності. Топографія плода у матці.
- Ведення фізіологічної вагітності.
- Прегравідарна підготовка.

Тема 2. Фізіологія пологів і післяпологового періоду.

- Передвісники пологів, прелімінарний період.
- Визначення початку пологів.
- Біомеханізми пологів при передньому виді потиличного передлежання.

Клінічний перебіг пологів.

- Ведення пологів.
- Оцінка новонародженого за шкалою Апгар.
- Первинний туалет новонародженого, дотримання теплового ланцюжка.

Тема 3. Ранні гестози. Гіпертензивні розлади при вагітності.

Прееклампсія. Еклампсія.

- Ранні гестози: класифікація, клініка, діагностика, лікування.
- Гіпертензивні розлади під час вагітності.
- Прееклампсія: патогенез, класифікація, діагностика, клініка, лікування.
- Еклампсія: клініка, діагностика, ускладнення, невідкладна допомога.

Тема 4. «Гострий» живіт в гінекології.

Позаматкова вагітність, апоплексія яєчника. Класифікація, клініка, діагностика, лікування.

4. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви тем	Кількість годин					
	Усього	у тому числі				
		лекції	семінари	практичні	лабораторні	СРЗ
Тема 1. Фізіологія вагітності. Методи обстеження вагітних.	7	1	0	4	0	2
Тема 2. Фізіологія пологів і післяпологового періоду.	9	1	0	4	0	4
Тема 3. Ранні гестози. Гіпертензивні розлади при вагітності. Прееклампсія. Еклампсія.	9	1	0	4	0	4

Тема 4. «Гострий» живіт в гінекології	5	1	0	2	0	2
Залік						
Всього: кредитів ECTS – 1,0; годин –30.	30	4	0	14	0	12

5. ТЕМИ ЛЕКЦІЙНИХ / СЕМІНАРСЬКИХ / ПРАКТИЧНИХ / ЛАБОРАТОРНИХ ЗАНЯТЬ

5.1. Теми лекційних занять

Назва теми	Кількість годин
Лекція 1. Тема 1-2. Фізіологічна вагітність та пологи.	2
Лекція 2. Тема 3-4. Невідкладні стани в акушерстві та гінекології (пreekлампсія, eklampсія, «гострий» живіт в гінекології).	2
Всього	4

5.2. Теми семінарських занять

Семінарські заняття не передбачені.

5.3. Теми практичних занять

Назва теми	Кількість годин
Тема 1. Практичне заняття 1. Фізіологія вагітності. Фізіологічні зміни в організмі жінки під час вагітності. Гігієна і харчування вагітної.	2
Тема 1. Практичне заняття 2. Методи обстеження вагітної: діагностика ранніх та пізніх термінів вагітності. Топографія плода у матці. Ведення фізіологічної вагітності. Прегравідарна підготовка.	2
Тема 2. Практичне заняття 3. Фізіологія пологів. Передвісники пологів, прелімінарний період. Визначення початку пологів. Біомеханізми пологів при передньому виді потиличного передлежання. Клінічний перебіг пологів. Ведення пологів.	2
Тема 2. Практичне заняття 4. Фізіологія післяпологового періоду. Оцінка новонародженого за шкалою Апгар. Первинний туалет новонародженого, дотримання теплового ланцюжка.	2
Тема 3. Практичне заняття 5. Ранні гестози: класифікація,	2

клініка, діагностика, лікування.	
Тема 3. Практичне заняття 6. Гіпертензивні розлади при вагітності. Прееклампсія: патогенез, класифікація, діагностика, клініка, лікування. Еклампсія: клініка, діагностика, ускладнення, невідкладна допомога.	2
Тема 4. Практичне заняття 7. «Гострий» живіт в гінекології. Позаматкова вагітність, апоплексія яєчника. Класифікація, клініка, діагностика, лікування.	2
Залік	
Всього	14

5.4. Теми лабораторних занять

Лабораторні заняття не передбачені

6. САМОСТІЙНА РОБОТА ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ

Тема	Кількість годин
Тема 1. Підготовка до практичних занять 1 – 2	2
Тема 2. Підготовка до практичних занять 3 – 4	4
Тема 3. Підготовка до практичних занять 5 – 6	4
Тема 4. Підготовка до практичного заняття 7	2
Всього годин	12

7. ФОРМИ ТА МЕТОДИ НАВЧАННЯ

Форми навчання:

Дисципліна викладається у формі лекцій, практичних занять; організації самостійної роботи здобувача.

Методи навчання:

Лекції: проблемні, оглядові, лекції-візуалізації, лекції з аналізом конкретних ситуацій.

Практичні заняття: бесіда, рольові ігри, вирішення клінічних ситуаційних задач, відпрацювання навичок огляду пацієнтів, виконання маніпуляцій, інструктаж та відпрацювання навичок на симуляційних муляжах, тренувальні вправи з диференціальної діагностики невідкладних станів, безпосередня робота з пацієнтом.

Самостійна робота: самостійна робота з рекомендованою основною та додатковою літературою, з електронними інформаційними ресурсами, самостійне вирішення клінічних завдань.

8. ФОРМИ КОНТРОЛЮ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Форми поточного контролю: усне опитування, оцінювання комунікативних

навичок під час рольової гри, розв'язання ситуаційних клінічних завдань, оцінювання активності на занятті.

Форми підсумкового контролю: залік.

Критерії оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти під час поточного контролю

Оцінка	Критерії оцінювання
Відмінно «5»	Здобувач вільно володіє матеріалом, бере активну участь в обговоренні та вирішенні ситуаційної клінічної задачі, впевнено демонструє практичні навички. Відмінно інтерпретує данні клінічного, лабораторних та інструментальних досліджень, висловлює свою думку з теми заняття, демонструє клінічне мислення.
Добре «4»	Здобувач добре володіє матеріалом, бере участь в обговоренні та вирішенні ситуаційної клінічної задачі, демонструє практичні навички. Добре інтерпретує данні клінічного, лабораторних та інструментальних досліджень з деякими помилками, висловлює свою думку з теми заняття, демонструє клінічне мислення.
Задовільно «3»	Здобувач недостатньо володіє матеріалом, невпевнено бере участь в обговоренні та вирішенні ситуаційної клінічної задачі, демонструє практичні навички під та інтерпретує данні клінічного, лабораторних та інструментальних досліджень з суттєвими помилками.
Незадовільно «2»	Здобувач не володіє матеріалом, не бере участь в обговоренні та вирішенні ситуаційної клінічної задачі, не демонструє практичні навички.

Залік виставляється здобувачу, який виконав усі завдання робочої програми навчальної дисципліни, приймав активну участь у практичних заняттях, виконав та захистив індивідуальне завдання та має середню поточну оцінку не менше ніж 3,0 і не має академічної заборгованості.

Залік здійснюється: на останньому занятті до початку екзаменаційної сесії - при стрічковій системі навчання, на останньому занятті – при цикловій системі навчання. Оцінка за залік є середньоарифметичною за всіма складовими за традиційною чотирибальною шкалою і має величину, яка округлюється за методом статистики з двома десятковими знаками після коми.

9. РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ ЗДОБУВАЧІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Бали з навчальної дисципліни для здобувачів, які успішно виконали програму, конвертуються у традиційну чотирибальну шкалу за абсолютними критеріями, які наведено у таблиці:

Національна оцінка за дисципліну	Сума балів за дисципліну
Відмінно («5»)	185 – 200
Добре («4»)	151 – 184
Задовільно («3»)	120 – 150
Незадовільно («2»)	Нижче 120

Багатобальна шкала (200-бальна шкала) характеризує фактичну успішність кожного здобувача із засвоєння навчальної дисципліни. Конвертація традиційної оцінки в 200-бальну виконується інформаційно-технічним відділом Університету програмою «Контингент» за відповідною формулою: Середній бал успішності (поточної успішності з дисципліни) x 40.

За рейтинговою шкалою ECTS оцінюються досягнення здобувачів з навчальної дисципліни, які навчаються на одному курсі однієї спеціальності, відповідно до отриманих ними балів, шляхом ранжування, а саме:

Оцінка за шкалою ECTS	Статистичний показник
A	Найкращі 10% здобувачів
B	Наступні 25% здобувачів
C	Наступні 30% здобувачів
D	Наступні 25% здобувачів
E	Наступні 10% здобувачів

Шкала ECTS встановлює належність здобувача до групи кращих чи гірших серед референтної групи однокурсників (факультет, спеціальність), тобто його рейтинг. При конвертації з багатобальної шкали, як правило, межі оцінок «А», «В», «С», «D», «Е» не співпадають з межами оцінок «5», «4», «3» за традиційною шкалою. Оцінка «А» за шкалою ECTS не може дорівнювати оцінці «відмінно», а оцінка «В» - оцінці «добре» тощо. Здобувачі, які одержали оцінки «FX» та «F» («2») не вносяться до списку здобувачів, що ранжуються. Такі здобувачі після перескладання автоматично отримують бал «Е». Оцінка «FX» виставляється здобувачам, які набрали мінімальну кількість балів за поточну навчальну діяльність, але яким не зарахований підсумковий контроль. Оцінка «F» виставляється студентам, які відвідали усі аудиторні заняття з навчальної дисципліни, але не набрали середнього балу (3,00) за поточну навчальну діяльність і не допущені до підсумкового контролю.

10. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

- Силабус навчальної дисципліни
- Робоча програма навчальної дисципліни
- Методичні розробки до практичних занять
- Матеріали до самостійної роботи здобувачів вищої освіти
- Мультимедійні презентації
- Ілюстративні матеріали
- Ситуаційні клінічні завдання

- Сценарії рольових ігор (за необхідністю)

11. ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Фізіологічні зміни в організмі жінки під час вагітності. Гігієна і харчування вагітної.
2. Методи обстеження вагітних. Зовнішнє та внутрішнє акушерське обстеження вагітних.
3. Топографія плода в матці. Визначення членорозташування, положення, позиції та передлежання плода.
4. Ведення фізіологічної вагітності.
5. Психопрофілактична підготовка до пологів.
6. Передвісники пологів: прелімінарний період. Визначення початку пологів.
7. Біомеханізм пологів при передньому виді потиличного передлежання.
8. Період розкриття шийки матки в пологах. Клініка, ведення.
9. Період вигнання плода. Клініка, ведення.
10. Послідовий період. Ознаки відшарування плаценти. Клініка, ведення послідовного періоду (активне ведення, очікувальна тактика ведення).
11. Визначення цілісності посліду. Поняття про фізіологічну та патологічну крововтрату.
12. Оцінка новонародженого за шкалою Апгар.
13. Первинний туалет новонародженого. Контакт новонародженого «шкіра до шкіри». Переваги сумісного перебування матері та дитини.
14. Психопрофілактичне знеболювання пологів.
15. Клініка та ведення післяпологового періоду.
16. Концепція грудного вигодовування. Переваги грудного вигодовування. МЛА.
17. Ранні гестози: етіологія, патогенез, класифікація, клініка, діагностика, лікування, тактика ведення, профілактика.
18. Гіпертензивні розлади під час вагітності: визначення, класифікація.
19. Преєклампсія: фактори ризику, патогенез, класифікація, клініка, діагностика, лікування, тактика ведення, алгоритм надання невідкладної допомоги, профілактика.
20. Еклампсія: клініка, діагностика, ускладнення, тактика ведення, алгоритм надання невідкладної допомоги.
21. Позаматкова вагітність: класифікація, клініка, діагностика, тактика лікаря загальної практики, невідкладна допомога.
22. Апоплексія яєчника: фактори ризику, класифікація, клініка, діагностика, тактика лікаря загальної практики, невідкладна допомога.

12. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна література:

1. Акушерство і гінекологія: у 2-х книгах. - Книга 1. Акушерство: підручник (ВНЗ III-IV: р.а.) / В.І. Грищенко, М.О. Щербини та ін. - К.: Медицина, 2020. - 424 с.

2. Акушерство і гінекологія: у 2-х книгах. - Книга 2. Гінекологія: підручник (ВНЗ III-IV: р.а.) / В.І. Грищенко, М.О. Щербини та ін. - К.: Медицина, 2020. - 376 с.
3. Акушерство та гінекологія: нац. підручник для медичних ВНЗ IV рівнів акредитації у 4 т.// Нац. підручник у 4 томах / Запорожан В. М., Татарчук Т.Ф., Гладчук І.З., Подольський В.В., Рожковська Н.М., Марічереда В.Г., Волянська А.Г. - К.: ВСВ «Медицина», 2017. – 696 с.
4. Навчальний посібник з акушерства (за ред. І.Б. Венцківської, В.П. Лакатоша, В.М. Куца). – К., 2018. – РА-ГАРМОНІЯ – 210 с.
5. Невідкладні стани в акушерській практиці: практичне керівництво / А.Я. Сенчук, В.Г. Гінзбург, І.І. Чермак та ін.; за ред. проф. А.Я. Сенчука. – Київ: Фенікс, 2019. – 336 с.
6. Клінічне акушерство та гінекологія: 4-е видання/ Браян А. Магован, Філіп Оуен, Ендрю Томсон. – 2021. – 454 с.
7. Oats, Jeremy Fundamentals of Obstetrics and Gynaecology [Text]: Liewellyn-Jones Fundamentals of Obstetrics and Gynaecology / J. Oats, S. Abraham. – 10th ed. – Edinburgh [etc.]: Elsevier, 2017. – VII, 375 p.
8. Obstetrics: Normal and Problem Pregnancies, 7th Edition S. Gabbe, J. R. Niebyl, J. L. Simpson, M. B. Landon, H. L. Galan, E. R. M. Jauniaux, D. A. Driscoll, V. Berghella and W. A. Grobman, Elsevier. – 2017. – 1320 pp.
9. Obstetrics by Ten Teachers (20th ed) Louise C. Kenny, Jenny E. Myers. – CRC Press. – 2017. – 342 pp.

Додаткова література:

1. Внутрішньочеревні кровотечі в гінекології: монографія / І.З. Гладчук, О.Я. Назаренко, Р.О. Ткаченко – Одеса: ОНМедУ, 2021. – 112 с.
2. Передчасні пологи: навч. посіб. / Г.С. Манасова, К.О. Ніточко, М.В. Шаповал. – Тернопіль: Крок. 2023. – 186 с.
3. Збірник ситуаційних задач та тестових завдань з гінекології: навчальний посібник / А. Г. Волянська, Г. Л. Лавриненко, Н. А. Бикова та ін.; за ред. проф. І. З. Гладчука. – Одеса: Олді+, 2024. – 310 с.
4. The model of screening for preeclampsia in the second and third trimesters of gestation / L. Berlinska, V. Marichereda, O. Rohachevskyi, A. Volyanska, G. Lavrynenko // Electronic Journal of General Medicine. - 2023 - 20(3), em473, <https://www.ejgm.co.uk/>
5. Діючі «Клінічні протоколи», затверджені наказом МОЗ України з акушерства і гінекології.
 - Наказ МОЗ України від 09.08.2022 №1437 «Про затвердження стандартів медичної допомоги «Нормальна вагітність».
 - Наказ МОЗ України від 26.01.2022 №170 «Про затвердження Уніфікованого клінічного протоколу первинної, вторинної (спеціалізованої), третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги «Фізіологічні пологи».
 - Наказ МОЗ України від 24.01.2022 №151 «Про затвердження Уніфікованого клінічного протоколу первинної, вторинної (спеціалізованої),

третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги «Гіпертензивні розлади під час вагітності, пологів та у післяпологовому періоді».

- Наказ МОЗ України від 24.09.2022 №1730 «Про затвердження стандартів медичної допомоги «Ектопічна вагітність».

13. ЕЛЕКТРОННІ ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

1. Кокрейнська бібліотека / Cochrane/ The Cochrane Library <https://www.cochrane.org>
2. European Board & College of Obstetrics and Gynaecology <https://www.ebcog.org>
3. Американська Асоціація акушерів та гінекологів / American College of Obstetricians and Gynecologists <https://www.acog.org>
4. UpToDate <https://www.uptodate.com>
5. Wulters Kluwer Health / Lexicomp / Lexidrug <https://online.lexi.com>
6. Міжнародна медична бібліотека / National Library of Medicine <https://www.ncbi.nlm.nih.gov>
7. PubMed <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov>
8. The Lancet <https://www.thelancet.com>
9. BMJ Clinical Evidence <http://clinicalevidence.bmj.com>
10. Clinical Knowledge Summaries (CKS) <http://prodigy.clarity.co.uk>
11. Королівська Асоціація акушерів та гінекологів / The Royal College of Obstetricians and Gynaecologists (RCOG) <https://www.rcog.org.uk/>
12. Практикуючі медсестри з охорони здоров'я жінок / The National Association of Nurse Practitioners in Women's Health (NPWH) <https://www.npwh.org>
13. Он-лайн платформа Британського медичного журналу <https://bestpractice.bmj.com>
14. Всесвітня організація охорони здоров'я www.who.int
15. Європейське регіональне бюро Всесвітньої організації охорони здоров'я www.euro.who.int
16. Американська медична асоціація / American Medical Association www.ama-assn.org
17. Британська медична асоціація <http://bma.org.uk>
18. Німецька медична асоціація www.bundesaerztekammer.de
19. Асоціація акушерів-гінекологів України <http://www.aagu.com.ua>
20. Офіційний веб-сайт Міністерства охорони здоров'я України <https://moz.gov.ua>
21. Офіційний веб-сайт Міністерства охорони здоров'я України. Настанови для первинної медичної допомоги Duodecim Medical Publications Ltd. <https://guidelines.moz.gov.ua>
22. Державний експертний центр МОЗ України www.dec.gov.ua/mtd/home